

Født af en fattig jomfru

Af Jean-Pierre Duclos

Trosbekendelsen er til for at værne om vores fællesskab med alle de troende verden over og tiderne igennem. Men hvordan virker den? Det kan ikke være nok bare at gentage ordene. De blev nemlig fastlagt for næsten totusind år siden i en kulturelt begrænset vestlig kulturverden som er uhyre fjernt fra vores. Hvordan skal vi forstå dem i dag på en måde som både er tro mod budskabet og giver en mening for os?

Når man ikke tager hensyn til at trosbekendelsen er fællesskabets redskab kan man let komme galt af sted, som det skete herhjemme da en folkekirkelig præst udtalte sig temmelig firkantet om sin opfattelse af Gud som universets skaber og opretholder. Noget af det klogeste som blev sagt dengang er hans kollega Lars Tjalves bemærkning: "Grosbøll har ret, når han siger: 'Jeg tror ikke på Gud'. Det er der ingen af os, der gør – som man gjorde det i 1600-tallet. Det er den eftersætning, der mangler i hans første udtalelser. "Vi tror ikke på Gud, men hvad er det for en Gud, vi ikke tror på?"

Denne meget fornuftige bemærkning gælder også for et lignende tilfælde hvor en række danske præster blev spurgt af en journalist om de troede på jomfrufødslen. Jeg kan ikke præcis huske tallene, men over halvdelen svarede nej tilsyneladende uden videre anfægtelser. Før vi bliver forargede og anklager dem for at reducere bekendelsesskrifterne til et tagselvbord hvor den enkelte vælger og vrager for derefter at strikke sin egen private trosbekendelse sammen, skulle vi ikke hellere tænke os lidt om og overveje om det ikke snarere skulle være spørgeren som stod for skud?

De folk som blev spurgt var præster og de skulle have vidst bedre. I stedet for at svare ja eller nej, skulle de have gjort journalisten opmærksom på at spørgsmålet var alt for upræcist. Hvilken opfattelse af jomfrufødslen taler du om? Der findes nemlig mindst tre: Et mirakel hvor skaberen undviger naturens lov for at genskabe skabelsens oprindelige orden, en ophøjelse af Marias uberørthed som blev beskyttet mod seksualitetens snavs, og et vidnesbyrd om Guds sædvanlige fremgangsmåde som Maria formulerer den i sin lovsang: "Han har styrtet de mægtige fra tronen og har ophøjet de ringe."?

Både Matthæus og Lukas omtaler jomfrufødslen. Og vore forfædre i troen mente at den var så vigtig at de tog den med i trosbekendelsen. Men hvad mente de var så væsentligt? Var det en konkret oplysning om hvordan Guds Søns legeme blev til eller var det det budskab som er knyttet til jomfrubetegnelsen?

I den meget omtalte julekalender 2003 fra TV2 blev netop jomfrufødslen omtalt flere gange, men det mest interessante for os her er hvad heltinden Josefine sagde til sin mor som er præst: "Du er en moderne præst. Du tror ikke på det der står i Bibelen." Moderens svarede ganske klogt: "Nej, jeg tror ikke på alt det der står i Bibelen, men jeg tror på alt det Bibelen lærer." Denne meget fine formulering, som tager afstand fra enhver form for bibelfundamentalisme, vil være min ledetråd her. Der står i Bibelen at Jesus er født af en jomfru. Hvad vil den lære os ved at sige det? Som allerede nævnt findes der mindst tre forskellige meninger om det. Men kan de alle tre siges at være tro mod Bibelens budskab?

Jomfrufødslen og biologien

Lad os begynde med det som tilsyneladende er den mest udbredte opfattelse af omtalen af jomfrufødslen i barndomsevangelierne, nemlig at det skulle dreje sig om en oplysning om hvordan ordet faktisk blev kød og tog bolig iblandt os. Der findes to grunde til at betvivle at omtalen af jomfrufødslen i barndomsevangelierne skal tolkes som en biologisk oplysning. Den første er at den særlige litterære genre, som kendetegner disse tekster ikke stemmer overens med konkrete faktiske oplysninger. Den anden er at jomfrufødslen, hvis den er et mirakel, adskiller sig klart fra de andre underberetninger, man finder i evangelierne.

Barndomsevangeliernes litterære genre

De litterære genrer som henholdsvis jøden Matthæus og grækeren Lukas anvender i begyndelsen af deres beretninger er forskellige. De har dog det fælles at der ikke drejer sig om historiske beretninger i gængse betydning, men om forkyndelsen om hvem mennesket Jesus endelig er.

Matthæus og midrashen

Jøden Matthæus anvender jødiske litterære traditioner hvor fortællestoffet anvender Det gamle Testamente med udstrakt poetisk frihed. Man transponerer gammeltestamentlige historier til nutiden for at understrege at Jahve stadig virker i sit folk. Fagfolk kalder denne fremgangsmåde for midrash. Et enkelt eksempel vil illustrere denne metode. For at fremstille Jesus som den nye Moses lader Matthæus ham forkynde Guds nye lov på et bjerg (Mt.5,1), mens Lukas mere realistisk placerer den samme begivenhed på en slette (Luk.6,17). Og det er netop parallellen med Moses som forklarer historien om

Herodes' forfølgelse. Begge bliver frelst på mirakuløs vis fra en grusom hersker, og begge kommer tilbage fra Egypten som profeterne havde sagt (Mt.2,15). Besøget af de vise mænd fra østen som begrundet Herodes' beslutning kan i hvert fald ikke være historisk korrekt, ellers ville der sikkert være nogen som kom i tanke om det, da Jesus begyndte at tiltrække sig opmærksomhed i byen tredive år senere. Matthæus' læsere var vant til midrash og forstod straks at han ved at fortælle denne historie forkyndte at Esajas' profeti om at alle nationerne ville valfarte til Jerusalem når Messias kommer (Es.60) nu var ved at blive opfyldt.

Hvis hele historien om de vise mænd må tolkes som en midrash, hvorfor skulle man opfatte omtalen af jomfrufødslen helt anderledes? Alle de jødekristne som Matthæus skriver for kendte Esaias' profeti om Immanuelstegnet der var knyttet særligt til Davids hus. Derfor understreger han Jesu tilknytning til Davids slægt (Mt.1.1) før han omtaler den drøm Josef fik og kommenterer den således: "Alt dette skete for at det skulle opfyldes som Herren har talt ved profeten. Se en jomfru skal blive med barn og føde en søn, og hun skal give ham navnet Immanuel." (Mtt.1,22) Den hebraiske tekst (Es.7,14) taler kun om en ung pige, men Matthæus anvender den græske oversættelse, der omtaler hende som jomfru, fordi det var den de første kristne brugte. Der er ikke nogen grund til at spekulere over hvad der ville være sket hvis Matthæus havde været klar over at den græske oversættelse ikke helt var teksttro. Men hans budskab er klart: Det barn, Maria vil føde er den, Esaias havde talt om.

Esaias' profeti var oprindeligt møntet på Akaz' afkom. Kongen havde nemlig ofret sin egen eneste søn for at redde sin trone, men profeten bebudede ham, at han ville få en efterfølger som ville føre

familien videre. Om Esaias anede at hans budskab ikke blev opfyldt med dette barn, men at det rakte langt frem i tiden, kan vi ikke sige noget om. I hvert fald var det klar for Matthæus at profetien nu var blevet opfyldt. Det er nemlig slet ikke ualmindeligt at profetier opfører sig som totrinsraketter. Det passer godt med midrash.

Et andet eksempel på en to trin profeti er Natans budskab til David. Kongen ønskede at bygge et tempel til Jahve, og han fik det budskab, at det ville blive hans søn som gjorde det (2. Sam.7,5-17). Da Salomon var færdig med sin pragtbygning, var han overbevist om at han havde opfyldt profetien (1.Kg.6,11-13). Men vi får en helt anden forklaring i Johannesevangeliet (Joh.2,21). Det må lære os at være forsigtige når vi drager paralleller mellem de forskellige etaper af profetiernes opfyldelse.

Lukas' legende

Lukas anvender i sin bogs to første kapitler en anden litterær genre om hvilken man også kan sige at det er sandt selv om det ikke har fundet sted. Det kaldes legende, men ordet må her tages i den tekniske betydning det har i religionshistorien, nemlig en opdigtet historie som bruges for at karakterisere en historisk person. Det er klart for eksempel at de tre lovsange vi læser i Lukas' første kapitler er hans egen digtning. Det er den samme fremgangsmåde som Thukydides anvendte da han komponerede Perikles' tale. Enhver kultiveret læser var godt klar over at de var opdigtede, men de var nyttige for at udtrykke forfatterens opfattelse af situationen på det tidspunkt de var placeret i værkets opbygning. Marias, Zakarias' og Simeons lovsange er profetiske taler som blev komponeret senere, efter at man var blevet vidne til at alt det Jesus var kommet for at udføre var

ved at ske. Som jeg allerede har nævnt er Marias lovsang nøglen til at forstå hvad Lukas vil forkynde ved jomfrufødslen.

Lukas gør selv opmærksom på at hans barndomsevangelium ikke var historie, men forkyndelse. Det sker i begyndelsen af det tredje kapitel hvor han samler en hel række kronologiske oplysninger som det var skik og brug dengang, da man ikke havde nogen fælles kalender at henvise til. Det kan ikke siges tydeligere at Lukas herfra opfatter det han skriver som historie.

Hvad er det for et budskab, Lukas ville komme med, da han talte om jomfrufødslen i Jesuslegenden? Og kan det forenes med at Jesu undfangelse var almindelig i biologisk forstand?

Det Lukas vil forkynde ved at omtale jomfrufødslen er at barnet ikke blot er Guds barn som alle vi andre efterkommere af Adam, men at han også er Guds Søn på en helt anden måde end vi. Forskellen udtrykkes i 1,35: "Det barn der bliver født kaldes også helligt, Guds søn", mens ligheden omtales i det følgende kapitel hvor Lukas opremser Jesu stamtavle der ender med Adam som også kaldes "søn af Gud" (3,38). Lad os begynde med det sidste.

Jesus er ligesom hvert andet menneske søn af Gud, fordi han stammer fra Adam. Kan vi stadig efter Darwin betragte Adam som vores stamfader og oven i købet som søn af Gud? Selvfølgelig! Det kræver blot at man skelner mellem troslære og biologi. Gør man det har man ikke vanskeligt ved at forene vores tro på at mennesket er skabt af Gud og i hans billede og vores viden – eller formodninger – om hvordan den menneskelige race blev til ifølge evolutionslæren. Begge kan være sande samtidig, fordi de ikke er på samme plan.

Biologerne kan påvise hvor lidt forskel det er mellem menneskets genetiske arv og nogle nærbeslægtede dyrearters. Men man

kan ikke ad denne vej redegøre for det som gør os til mennesker, vores åndelige dimension, vores frie vilje, det vi kalder den menneskelige sjæl. Den almindeligt accepterede kendsgerning at vi mennesker adskiller os fra alle andre levende væsener her på jorden, udtrykker vi kristne ved at sige at alle mennesker ligesom Adam er skabt i Guds billede. Vi alle har i os en åndelig dimension som går ud over hvad lægevidenskaben kan forklare. Det er ikke de biologiske forældre som sørger for at barnet får en sjæl, men uden dem ville det ikke få nogen. Barnet er sin fars og sin mors søn/datter, men samtidig er han/hun også Guds søn/datter, og det allerede før dåben. Biologilæreren beskriver hvad der sker fra det øjeblik sædcellen møder ægget, men det er ikke hans opgave at forklare hvordan det der skete for Adam, da Gud Herren blæste livsånde ind i det legeme som var blevet formet af ler (1.Mos,1,27), også sker for os. Og selvom vi heller ikke kan forklare det, tror vi alligevel på at vi alle er skabt i Guds billede. Når Lukas vil sige, at Jesus er et sandt menneske, peger han på at han er Guds søn ligesom Adam var det. Lægerne er kloge nok til ikke at udtale sig om sjælens tilblivelse. Skulle teologerne så ikke efterligne dem og lade være med at udtale sig om hvordan Jesu legeme blev til?

Men alligevel er der en forskel mellem Jesusbarnet og os, og det er det, Lukas forkynder ved at tale om en jomfrufødsel. Jesus var et rigtigt menneske med legeme og sjæl, og derfor var han Guds barn. Og herudover skete det at Helligånden kom over Maria på en særlig måde og den Højestes kraft overskyggede hende. Derfor må hendes barn "kaldes den Højestes Søn" (Luk.1,32). Det barn Maria fødte var ikke blot Guds barn som alle menneskebørn, men også samtidig Guds egen Søn. Det er det teologerne kalder Kristi dobbel-

te natur, en menneskelig natur som han fik af sine forældre og af Gud ligesom os, og en guddommelig natur, som han delte med Faderen og Ånden uden nogen indvirkning udefra. At Jesus på en gang var Guds barn og Guds Søn forudsætter ikke, at han skulle være blevet menneske på en umenneskelig måde.

Jomfrufødslen som under

Den anden grund som kan få en til at være tilbageholdende overfor en gynækologisk fortolkning af jomfrufødslen er at en sådan indgriben slet ikke stemmer ens med de andre underberetninger vi møder i evangelierne. Gang på gang understreges det, at det ikke drejer sig om beviser, men om tegn, og om tegn på Messias' komme. Marias uberørthed var hverken et tegn eller et bevis: Hvem anede det? Hvad skulle den bevise? Og desuden drejer det sig ikke om genoprettelse af den oprindelige orden, noget som ellers falder helt i takt med de messianske tider, men om en afvigelse fra naturens orden.

Man havde i middelalderen i meget bastant opfattelse af jomfrufødslen. *Virgo ante partum, virgo in partu, virgo post partum*, jomfru før fødslen, jomfru under fødslen, jomfru efter fødslen. Og for at illustrere det fandt man på historien om den nysgerrige og vantro jordemoder som kom til krybben for at kontrollere Marias fysiske uberørthed. Hvor hun vidste det fra står det intet om i historien, men så snart hun rørte Maria, visnede hendes hånd. Sådanne legender (i ordets moderne betydning) var meget populære i middelalderen. Vi kan på kalkmalerierne se palmetræer som bøjer sig for at tilbyde barnet deres dadler eller små lurfugle som flyver væk når han klapper i hænderne. Men de har ikke noget at gøre med det bibelske budskab og dets opfattelse af underberetningerne. Selvfølgelig har

man ret til også at tro på læren om jomfrufødslen i biologisk betydning, men det skal ikke få en til at overse dens egentlige budskab. Det er det vi skal tilbage til i det sidste afsnit, men først skal vi omtale en meget udbredt misforståelse.

Skulle en jomfrufødsel være finere?

Der er i tidens løb sket en glidning af hovedvægten i læren om jomfrufødslen. Man begyndte at interessere sig mere for moderen end for barnet, og glemte at det drejer sig om en kristologisk lære. De troendes andagt til Maria gav hende en central placering i frelsesplanen som medførte krav på ganske særlige egenskaber. Hun skulle i hvert fald have været jomfru for at være værdig til at være frelserens moder. Hvor kom denne mærkelige idé fra at det var mere passende at Ordet blev kød ad en ikke kødelig vej eller at hans moder skulle være renere fordi hun var jomfru? Den stammer i hvert fald ikke fra evangelierne. Den ældste omtale af cølibatets fordel i kristendommen er Paulus' bemærkning til korinterne om at det er mere praktisk at være ungt (1.Kor.,7,32-34). De bibelkyndige vil måske henvise til Johannes Åbenbaring som siger at alle de frelste i Lammets rige er "dem der ikke har sølet sig til med kvinder, men er jomfruelige." (14,4) Hvis det skulle opfattes bogstaveligt, ville det begrænse antallet af himmelborgere meget! Men det har intet med seksualitet at gøre: Udtrykket at søle sig med kvinder er et billedligt udtryk for afgudsdyrkelsen. Der fandtes også brudefolk blandt de jomfruelige. Man møder ikke i det Nye Testamente den tanke, at jomfrutilstanden skulle være renere.

Man må alligevel erkende, at mange kristne på et meget tidligt tidspunkt lod sig påvirke af gnosticismen hvis dualisme førte til for-

agt for det legemlige med mistænkeliggørelsen af seksualiteten som følge. Resultatet blev en skæve ophøjelse af jomfrutilstand på bekostning af den naturlige omgang mellem kønnene. Man sagde det ikke direkte, men tanken om en jomfrufødsel lød, renere, finere, mere åndelig. Det er denne underkendelse af skabelsesorden som forklarer hvorfor katolikkerne og protestanterne stadig strides om oversættelsen af Markus 6,3 hvor folk i Nazareth omtaler Jesu familie, hans forældre og hans søskende. Filologerne kan med rette påpege at det græske ord i teksten betegner såvel bror- som fætterforhold. Men hvad får en til at vælge den ene tolkning fremfor den anden, når filologien ikke kan afgøre det?

Skulle det være finere at være jomfru end at være gift? Set med jødiske øjne var en sådan idé ganske enkelt absurd. Det var Guds vilje at Adam og Eva skulle blive mand og kone og blive frugtbare og talrige (1.Mos. 1,28). Om de blev det var Guds afgørelse, men man skulle i hvert fald gøre hvad man kunne for at modtage hans velsignelse. Det fik Sara til at tvinge sin slavinde til at være rugemor for hende (1.Mos.16,2). Og den hellige bog fortæller uden at blinke den vovede historie om Lots døtre som i mangel af bedre lå hos deres far for at få afkom (1.Mos.19,29-38). Hellere det end at dø barnløs som Jeftas stakkels datter der blev ofret på grund af sin fars ukloge løfte. Sammen med sine veninder græd hun i hele tre måneder over at hun skulle dø som jomfru (Dom.12,39). Hvorfor skulle en helt anden opfattelse dukke straks op fra begyndelsen af Det nye Testamente?

Men hvem siger at synet på jomfruværdighed pludselig skifter med Lukas? Man kan læse hans omtale af jomfrutilstand i lyset af det som kommer bagefter, dvs. den senere kristendoms lovprisning

af jomfrustandens ophøjethed. Det er meget almindeligt, men den form for tilbagevirkende tolkning kan ikke anbefales. Det ville være meget mere hensigtsmæssigt at læse den i lyset af det som var før, den jødiske opfattelse, den ringeagtende. Maria blev ikke valgt fordi hun var renere, men fordi hun kun var en fattig jomfru i socialgruppe 5, længst nede i samfundets hakkeorden. "Min ånd fryder sig over Gud min frelser! Han har set til sin ringe tjenerinde." (Luk.1,46)

Jomfrufødslen og korsets galskab

Hvis man bad en moderne managementkonsulent om at vurdere frelseshistorien ville Vor Herre få den laveste dumpekarakter. Jahve valgte altid de forkerte, og Jesus gik samme vej. Det hele begyndte med Abraham, en klanleder med en vis position i Ur, et rigt kulturland, men han kunne først bruges efter at han var blevet indvandrer i en fjern afkrog af verden. Det er ikke den veltalende Aron som skal lede folket, men hans klodsede bror Moses (2.Mos 2,10). Når Yahwe åbenbarer sig for Elias sker det hverken gennem storm, jordskælv eller ild, men gennem en sagte susen (1.Kg.19,13). Og når Esaias vil opmuntre Judas konge Akaz, hvis rige var omringet af aramæerne, er det eneste tegn han finder på at love at en ugift pige vil blive gravid (Es.9,14). En ugift pige eller ifølge den græske udgave en jomfru, kunne man forestille noget mere betydningsløst i datidens patriarkale samfund? Man kan læse noget om kvindernes placering i rangsamfundet i datidens lægevidenskabs opfattelse af undfangelse, hvor kvindens rolle var udelukkende passiv: Bare tage imod og videreudvikle. Men det er netop denne ringhed som gør dem anvendelige i Guds plan. "Den almægtige har gjort store ting mod mig. Han har splittet dem der er hovmodige i deres hjertes tan-

ker, han har styrtet de mægtige fra tronen og har ophøjet de ringe "(Luk,1,59).

Når man opfatter jomfrufødslen på denne måde forstår man bedre at dens budskab er så centralt at den måtte finde vej til trosbekendelsen. Det drejer sig ikke om indblanding i Menneskesønnens undfangelse og endnu mindre om foragt for skabelsesordenen. Det drejer sig om at åbne vores øjne for en grundlov i Guds fremgangsmåde: Herrens veje er uransagelige.

Guds valg af en ubetydelig semitisk stamme til at tage imod sin åbenbaring går imod al menneskelig fornuft. Og Jesu fremgangsmåde kan ikke siges at være klogere. Hvem ville drømme om at starte en verdensomfattende omvæltning ud fra det romerske riges fjerneste afkrog? "Kan noget godt komme fra Nazareth?" (Joh.1,46) Derfor skulle det stå sort på hvidt, mejslet i sten at sådan er Guds vej. Da Jesus fortalte disciplene at han skulle gå til Jerusalem for at blive korsfæstet, tog Peter ham til side og sagde: "Du er ikke rigtig klog!" Svaret kom prompte: "Vig bag mig Satan" (Mtt17,23). Desværre har næsten hele udviklingen i kirkens historie vist at vi kristne har meget til fælles med den snusfornuftige Peter. Vi prøver på at anvende denne verdens magt og klogskab til at tjene Guds rige i stedet for at lade Herren bestemme vejen. Jeg vil ikke påstå at fortolkningen af jomfrufødslen som et bizart biologisk fænomen eller en forsmag for en senere kulturbestemt opfattelse af kønslivet var tilsigtet. Men de har i hvert fald givet os en kærkommen middel til at gå udenom det egentlige budskab og slippe for at blive konfronteret med det, Paulus kaldte korsets galskab. Ligesom Korinterne vender vi det døve øre til Herrens ord: "De vises visdom vil jeg ødelægge, de kloges klogskab vil jeg tilintetgøre. Hvor er de vise henne, hvor er

de skriftkloge, hvor denne verdens kloge hoveder? Har Gud ikke gjort verdens visdom til dårskab?" (1.Kor.1,19). Er det ikke netop verdens visdom som vælger at misfortolke evangelisternes budskab om jomfrufødslen fordi vi foretrækker at gå magtens vej? "Jeg priser dig Fader, himlens og jordens Herre, fordi du har skjult dette for vise og forstandige og åbenbaret det for de ydmyge." (Mat.11.25)